

Підтримку надає:

Федеральне міністерство
продовольства і
сільського господарства

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

Німецько-український
агрополітичний діалог

Випуск № 02/2014

При Інституті економічних досліджень та політичних консультацій

ОГЛЯД АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Девальвація гривні – вплив на аграрний сектор

Автор

Віталій Кравчук
kravchuk@ier.kiev.ua

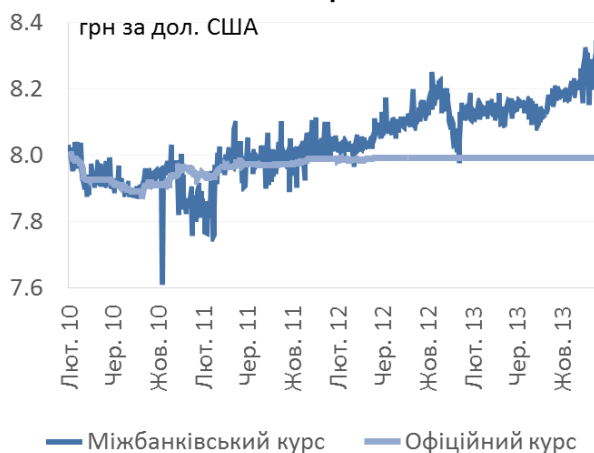
Німецько-український агрополітичний діалог (APD)

Рейтарська 8/5 А, 01030 Київ
Тел. +38044/ 2356327
info@apd-ukraine.de
www.apd-ukraine.de

Девальвація гривні, як очікується, буде мати вплив на сільськогосподарський сектор в Україні. Він особливо за останні роки став значним гравцем в економіці України та міжнародній торгівлі.

Хоча баланс міжнародної торгівлі України від'ємний, внесок сільського господарства до торговельного балансу позитивний. Експортуються переважно неперероблені товари, а імпортуються деякі засоби виробництва і більша частина інвестиційних товарів. Тому загалом очікується, що знецінення гривні покращить конкурентоздатність сільськогосподарського сектору. Але вплив на сільське господарство залежить не тільки від балансу експорту та імпорту, а й в розміру внутрішнього ринку на фактори виробництва та продукцію, а також від впливу девальвації на пов'язані сектори економіки і економіку в цілому.

Обмінний курс гривні до долара США у 2010-2013 роках

Джерело: ICAP, НБУ

Короткий огляд валютної політики до січня 2014 року

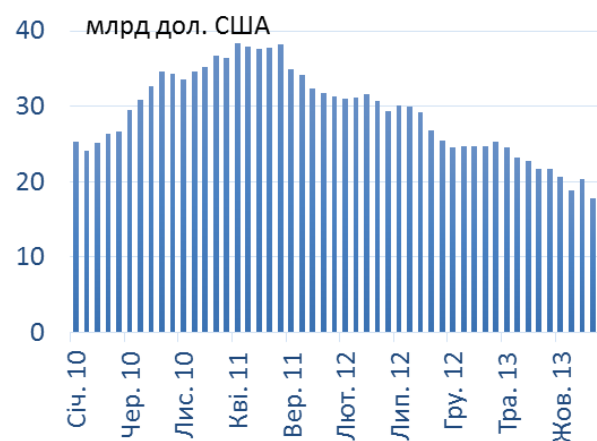
Після масштабної економічної кризи в 2008 році обмінний курс гривні до долара США знецінився до 8 грн за долар. Центральний банк (НБУ) не зміг втримати неофіційну прив'язку гривні до долара на рівні 5 грн за дол. США, що була впроваджена у 2001 році¹. Серед основних причин знецінення гривні можна назвати різке падіння експортної виручки через обвал цін на

¹ В 2005 році гривня укріпилась приблизно на 5%, а в кінці 2007 та на початку 2008 року ще на 4%

сировинні товари, припинення зовнішнього притоку капіталу та внутрішній відтік капіталу, оскільки попит на готівкову іноземну валюту (переважно долари США) різко зріс.

Після короткого періоду плавання, НБУ відновив фіксування обмінного курсу в 2009 році і зберігав його на рівні близькому до 8 грн за дол. США до січня 2014 року. Однак експорт залишався на низькому рівні, а ціни на основні експортні товари залишались нижчими, ніж до кризи. Водночас витрати на оплату імпорту зростали, оскільки споживчий попит перевищив передкризовий рівень, а Україна повинна була платити за імпортований газ за високими цінами. Надходження ПІІ зменшились, а доступ до зовнішніх фінансових ринків був епізодичним².

Міжнародні резерви

Джерело: НБУ

Отже, НБУ був вимушений використати значну частину міжнародних резервів на підтримку обмінного курсу після того, як кредитна програма МВФ була зупинена в 2011 році. Міжнародні резерви впали більш ніж на 50%: від максимального значення 38,2 млрд дол. США у вересні 2011 року до 17,8 млрд дол. США в кінці січня 2014 року. Центральний банк також запровадив адміністративні заходи для підтримки курсу. Серед інших вимог, експортери були зобов'язані отримати експортну виручку на рахунки в українські банки протягом 90 днів після

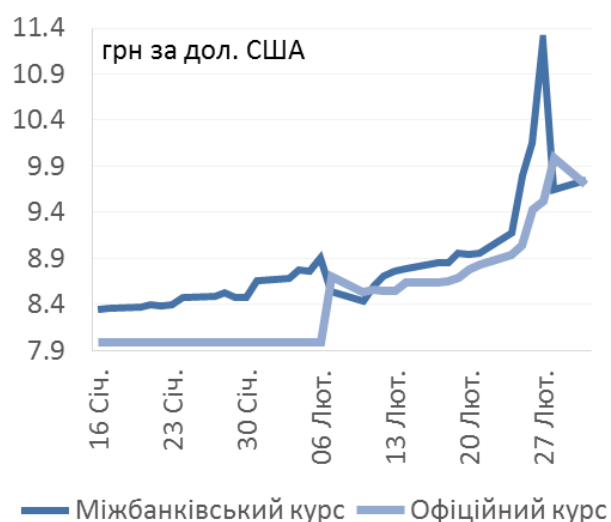
² Центральні банки розвинутих країн впровадили політику «кількісного пом'якшення», що передбачала накачування ринків ліквідністю. Це обвалило доходність безпечних активів і дозволило країнам з низьким кредитним рейтингом отримувати відносно дешеве фінансування у періоди збільшення апетиту до ризику на ринку.

експорту та негайно продати 50% отриманих коштів. Ця вимога була впроваджена в листопаді 2012 року і залишиться чинною щонайменше до травня 2014 року. НБУ також дозволив обмінному курсу гривні до долара ослабнути приблизно на 3% в 2010-2013 роках.

Поточна ситуація та перспективи

Через зменшення резервів НБУ став набагато обережнішим щодо проведення інтервенцій на валютному ринку. Державні банки почали балансувати попит та пропозицію на валютному ринку замість центрального банку. В кінці січня та в перші дні лютого попит на іноземну валюту різко збільшився через відтік капіталу та/або значні планові виплати в іноземній валюті. Інтервенції НБУ були недостатніми для стабілізації обмінного курсу в умовах сезонного спаду експортної виручки та інших надходжень. В результаті обмінний курс на міжбанківському ринку³ зріс з 8,3 грн за дол. США до понад 9 грн за дол. США 5 лютого.

Обмінний курс гривні у 2014 році

Джерело: ICAP, НБУ

У відповідь 6 лютого НБУ впровадив ряд незвичайних заходів. НБУ зобов'язав всі компанії класти на рахунок кошти в гривні і чекати 6 робочих днів отримання валюти за ці кошти. НБУ також заборонив ПІІ закордон та дострокове повернення кредитів іноземним кредиторами, обмежив перекази фізичних осіб закор-

дон до 50000 грн на місяць, скасував вимогу щодо резервування 20% за короткостроковими запозиченнями. НБУ також почав встановлювати офіційний обмінний курс (що використовується для податкових та митних цілей а також для розрахунків за деякими угодами) на рівні середнього за попередній день⁴. Таким чином офіційний обмінний курс стрибнув на 9% з 7,993 грн за дол. США (що діяв з липня 2012 року) до 8,708 грн за дол. США 7 лютого і надалі рухався у відповідності до міжбанківського курсу за даними НБУ.

Надалі обороти міжбанківського ринку різко впали і обмінний курс спочатку повернувся до 8,6 грн за дол. США. Однак обмінний курс поступово ослабився до 9 грн за дол. США до 21 лютого і перевищив 10 грн за дол. США через кілька днів після того, як було призначено нове керівництво НБУ.

Поки що незрозуміло чи надовго збережеться підвищена гнучкість курсу. НБУ навряд чи буде проводити значні інтервенції на валютному ринку до того, як уряд отримає допомогу від МВФ та інших офіційних кредиторів (міжнародні фінансові установи, країни ЄС та США). Однак НБУ може надалі використовувати обмеження на рух капіталу для управління обмінним курсом. НБУ, як очікується, витратить 6 млрд дол. США на виплати⁵ за боргом у іноземній валюті. Тому масштабні інтервенції скоріш за все не будуть відбудуться і після отримання фінансування.

Загалом, якщо зовнішнє фінансування буде отримане урядом, НБУ зможе втримати курс в межах 9-10 грн за дол. США в 2014 році. Це відбудеться в умовах подальшого використання адміністративних заходів та зменшення відтоку капіталу. Більша девальвація буде непопулярною політично та буде шкідливою для економічного зростання.

Однак якщо уряд не зможе отримати зовнішню допомогу, валютний курс буде коливатись значно більше, і він цілком може залишатись в

³ Використовується курс закриття ринку за даними ICAP

⁴ Раніше НБУ використовував некомерційні операції державних банків для того, щоб звітувати нереалістичний міжбанківський курс. Використання цієї практики припинилось, або зменшилось в масштабі.

⁵ НБУ купує іноземну валюту залучену урядом, та продає її для виплат за державним боргом.

проміжку 10-13 грн за дол. США або перевищити цей показник.

Вплив на економіку

За оптимістичним сценарієм (9-10 грн за дол. США) вплив девальвації на економіку буде обмеженим. Конкурентоздатність експорту буде збережено, оскільки витрати на оплату праці залишаться дещо зменшаться порівняно з конкурентами, а вартість неторгових товарів та послуг (таких, що не конкурують з іноземними товарами) зменшиться. Ослаблення гривні найбільше вплине на імпорт споживчих товарів через слабкий споживчий попит, безпосередній вплив на споживчі ціни та у певних випадках конкуренцію з боку товарів вироблених в Україні. Імпорт споживчих товарів становив $\frac{1}{4}$ загального імпорту товарів в 2012 та 2013 році. На імпорт інвестиційних товарів та засобів виробництва орієнтованими на внутрішній ринок компаніями вплив буде меншим, оскільки вони зможуть перенести частину додаткових видатків на споживачів, а самі компанії можуть стати більш конкурентними на внутрішньому ринку. Імпорт експортно-орієнтованих галузей змінюватиметься повільніше у відповідь на зміни обмінного курсу, тому що вони отримують виручку, в іноземній валюті, а імпортовані фактори виробництва не завжди мають аналоги на внутрішньому ринку. Імпорт енергоносіїв не дуже змінюється у відповідь на помірні коливання цін або обмінного курсу особливо в короткостроковому плані. Дефіцит поточного рахунку залишиться на рівні 8-9% від ВВП (за попередніми оцінками він становив 8,9% від ВВП в 2013 році).

Інфляція, як очікується, через збільшення цін на бензин, фактори виробництва та імпорتنі споживчі товари. Однак слабкий споживчий попит може забезпечити незначне падіння цін на імпорتنі товари в доларовому виразі. (що відобразатиме внутрішню складову собівартості). Під час попередніх девальвацій гривні зростання цін було пропорційним, або навіть більшим за зміну обмінного курсу.

Балансові звіти банків та нефінансових корпорацій навряд чи різко погіршаться через девальвацію. Більшість клієнтів банків повинні бути здатними сплатити додаткові кошти на обслуговування боргів за кредитами, оскільки кредити в іноземній валюті після 2008 року видавались переважно експортерам, або позичальникам з іншими джерелами доходів в іноземній валюті. До того ж банки сформували значні резерви за кредитами, виданими до 2009 року.

Вплив на фінансову ситуацію в короткостроковому плані буде збалансованим. Бюджет отримає додаткові доходи від ПДВ та митних платежів. Зростання інфляції також може призвести до зростання інших доходів, але видатки на обслуговування боргу також зростуть. В середньостроковому плані вплив скоріш за все буде негативним, оскільки ПДВ з внутрішнього споживання (з більшим рівнем ухилення від податків) замінить ПДВ з імпорту (з високим рівнем збирання), а зростання витрат на обслуговування боргу продовжиться⁶.

Загальний вплив девальвації на ВВП за оптимістичного сценарію буде близьким до нуля.

За песимістичного сценарію більш різке знецінення гривні може відбуватись паралельно до повноцінної економічної кризи. Це може призвести до падіння ВВП, проблем у фінансовому секторі, зменшення соціальних виплат, реструктуризації зовнішнього боргу, суттєвого зменшення дефіциту поточного рахунку. Однак загроза економічної кризи, скоріш за все, стане потужним стимулом для залучення зовнішньої підтримки.

Вплив на сільське господарство України

Експорт сільськогосподарських продуктів в Україні різко збільшився за останні п'ять років, а експорт інших товарів повільно відновлювався після кризи. Отже, частка експорту сільськогосподарських товарів сягнула понад чверть (26,2%) експорту товарів, що контрастує з 12,5% в 2007 році. Це передусім відображало різке зростання експорту зернових та олійних культур. Уряд поступово усунув обмеження на експорт зернових, а урожаї стабільно зростали. Урожаї зернових п'ять з шести останніх років (2008-2013 рр.) був вищими за ті, що спостерігались за всі попередні сімнадцять років (1991-2007 рр.), а урожай соняшнику був ще більш

Вплив на сільське господарство України

Експорт сільськогосподарських продуктів в Україні різко збільшився за останні п'ять років, а експорт інших товарів повільно відновлювався після кризи. Отже, частка експорту сільськогосподарських товарів сягнула понад чверть (26,2%) експорту товарів, що контрастує з 12,5% в 2007 році. Це передусім відображало різке зростання експорту зернових та олійних культур. Уряд поступово усунув обмеження на експорт зернових, а урожаї стабільно зростали. Урожаї зернових п'ять з шести останніх років (2008-2013 рр.) був вищими за ті, що спостерігались за всі попередні сімнадцять років (1991-2007 рр.), а урожай соняшнику був ще більш

⁶ Хоча зростання інфляції призведе до зменшення боргу в гривні до ВВП.

вважаючими. Зовнішня конку-рентоздатність українських продуктів також була підтримана девальвацією гривні в 2008 році.

Україна також експортує різноманітні готові харчові продукти в Росію та інші країни СНД. Вони становили 5-6% експорту товарів за останні роки, але буму схожого до експорту зернових не відбувалось. Навпаки російські органи нагляду посилили контроль за українськими продуктами і заборонили експорт окремих товарів.

Знецінення гривні загалом повинне збільшити конкурентоздатність продукції сільського господарства на внутрішньому та зовнішньому ринку. Експорт зернових зростає і стає все важливішим джерелом експортних доходів, а харчові продукти все більше конкурують з імпортом на внутрішньому ринку.

Однак в 2012 році менше 10% випуску сільськогосподарства було витрачено на оплату праці, а ціни на основні складові проміжного споживання: насіння, паливо та добрива, а також на інвестиційні товари: машини та сільськогосподарське обладнання залежать від світових. Водночас заробітні плати в сільському господарстві і менше в харчовій промисловості зростали швидше за середні. Тому заробітні плати працівників сільського господарства навряд чи впадуть в доларовому виразі за невеликої девальвації. Тому експорт сільськогосподарської продукції навряд чи буде помітно конкурентнішим, ніж у 2013 році, якщо реалізується оптимістичний сценарій девальвації не більш ніж до 10 грн за долар США.

Втім девальвація гривні щодо долара дозволить сільському господарству зберегти конкурентні позиції, незважаючи на зростання заробітних

плат та знецінення валют ряду країн з перехідною економікою. Це може бути особливо важливим для експорту продуктів харчування до Росії та інших країн СНД. Девальвація також підтримує конкурентоздатність харчових продуктів на внутрішньому ринку. Частка імпортованих харчових продуктів в роздрібному продажі зросла з 9% в 2005 році до 14% в 2013 році (хоча реальні обсяги продажів харчових продуктів зросли вдвічі). Втім девальвація 2008 року лише сповільнила, але не змінила цю тенденцію.

Вплив на торгівлю сільськогосподарськими продуктами України з Німеччиною

Сільськогосподарські продукти становлять порівняно невелику частку торгівлі між Україною та Німеччиною: 14% експорту та 9% імпорту у 2013 році. Імпорт сільськогосподарських товарів на рівні 0,6 млрд дол. США значно більший за експорт, що становив 0,2 млрд дол. США (переважно зернові та олійні культури). Помірна девальвація навряд чи відчутно змінить баланс торгівлі сільськогосподарськими товарами, оскільки український експорт є невеликим, а імпорт харчових продуктів з Німеччини скоріш за все належав до товарів, споживання яких не надто чутливе до ціни. Зважаючи на девальвацію гривні імпорт сільськогосподарських машин та інших факторів виробництва може стати менш конкурентним порівняно з вітчизняними виробниками, хоча імпорт з Німеччини буде підтримуватись гарним іміджем товарів та подальшою конкурентоздатністю сільського господарства.